

Kabinetsformatie '82: la mort sans phrase

De kabinetsformatie '82 wordt vooral gekenmerkt door de vanzelfsprekendheid waarmee de PvdA buitenspel is komen te staan. Met een voor haar doen ongekende vastberadenheid koerste het CDA in 57 dagen af op een coalitie met de VVD. Niets, maar dan ook niets kon haar van dat doel afbrengen. Noch het spectaculaire verkiezingsherstel van de PvdA (9 procent winst ten opzichte van de Statenverkiezingen), noch het kwaliteitswerk dat informateur *Van Kemenade* ter tafel bracht, noch het onverwachte vertrek van lijsttrekker *Van Agt*, noch het tartend-zuigend opereren van VVD-onderhandelaar *Nijpels* konden ook maar één aarzeling teweegbrengen. Het CDA-VVD-kabinet moest en zou er komen en het kwam er ook. Op 4 november kon het kabinet-*Lubbers/Van Aardenne* worden beëdigd.

De vastberadenheid van het CDA miste haar uitwerking niet op het klimaat waarin zich de formatie afspeelde. Anders dan bij voorgaande gelegenheden was het een volstrekt spanningsloos gebeuren waaraan, journalistiek gezien, geen stuiver was te verdienen. Met een opvallend gemak legde de parlementaire pers zich erbij neer dat op het punt van de openbaarheid de klok anderhalf decennium werd teruggezet. In het rapport *Openbaarheid Openheid* van de zgn. commissie-*Biesheuvel*, dat in 1970 verscheen, gold een zo groot mogelijke openbaarheid in alle fasen nog als 'principieel uitgangspunt'. *'De commissie beschouwt openbaarheid van het formatiegebeuren thans als een ongeschreven regel, die als zodanig algemeen erkend dient te worden.'*¹ Bij deze formatie, vooral onder het regime-Scholten, was beslotenheid de allesoverheersende regel, openbaarheid hoge uitzondering.

Maar ook de evenementen die wèl aan het licht kwamen konden nauwelijks de pennen in beweging brengen. Gebeurtenissen die in het heersende verwachtingspatroon pasten, waren geen nieuwsfeiten en verdwenen naar de achterpagina's. Zo heeft de informatie-*Van Kemenade* zich praktisch in het luchtledige voltrokken. Zijn voorstellen werden nauwelijks besproken. Zijn mislukking (voorzover die term op een informateur kan worden toegepast) voltrok zich in alle stilte. *Van Kemenade* was, ook voor de pers, een informateur in vacuümverpakking.

Dit schouder-ophaal-sfeertje was algemeen. *Nijpels* kon het zich, straffeloos, veroorloven van enige verdere medewerking af te zien, een unicum in formatieland. Het CDA kon het zich permitteren om, nog voordat *Van Kemenade* zijn voorstellen formeel had aangeboden, hem ongegeneerd via de media (*De Koning*, *Van Agt*) af te schieten. Een vertrouwelijk, exclusief voor de fractievoorzitters bestemd, ontwerpvoorstel werd nog diezelfde avond triomfantelijk door *Charles Schwieter* (toen nog niet tot het hogere geroepen c.q. tot het lagere gevallen) aan de journaalkijkers vertoond. Maar ook in sommige PvdA-kringen werd het optreden van *Van Kemenade* blijkbaar niet erg serieus genomen, getuige het feit dat het PvdA-bestuur zich al in die fase wenste te buigen over de vraag hoe in de komende periode de oppositie zou worden gevoerd.

De vastberadenheid waarmee het CDA in deze formatie afstevende op een

centrum-rechtse-combinatie roept bij mij, met terugwerkende kracht, bittere bijgedachten op. Welk een verschil met de gang van zaken tijdens de formatie '81. Toen een slepend onderhandelingsproces, nu een voortvarend zakendoen. Toen een eindeloze serie van CDA-fractievergaderingen met vrijwel niet te overbruggen meningsverschillen, nu een vergaderritueel zonder dissonanten met het tempo van een stempelmachine. Toen een Van Agt wiens kandidatuur voor het premierschap onbespreekbaar werd verklaard, nu een Van Agt wiens terugtreden als kandidaat-premier vrijwel onbesproken bleef. Toen een Lubbers die als informateur, afkoersend op een kabinet met PvdA en D'66, van zijn eigen club alle hoeken van het Binnenhof te zien kreeg, nu een Lubbers die, afkoersend op een kabinet met de VVD, op handen het Catshuis werd binnengedragen.

Ik kan mij moeilijk aan de indruk onttrekken dat het CDA het kabinet-Van Agt/Den Uyl toen al niet gewild heeft. Dat gold zeker voor Van Agt zelf. Iedereen weet met welk een tegenzin hij door Lubbers en De Koning deze coalitie binnengesleept moest worden. Niemand zal de indruk hebben gekregen, toen hij dan eindelijk namens dat kabinet de Regeringsverklaring mocht afleggen (nadat al een eerste crisis met veel pijn en moeite door *De Galan* en *Halberstadt* was overwonnen) dat hier een premier aan het woord was die *'fris en vief van start was gegaan voor weer een tour de force van in beginsel vier jaar'*.² Achteraf gezien is het verbazingwekkend dat *'het gebrek aan vitaliteit'* dat zich nu in het zicht van een CDA-VVD-coalitie openbaarde, niet eerder aan het daglicht is gekomen. Dat het een moeizame aangelegenheid zou worden was gemakkelijk te voorzien. De meningsverschillen over de aanpak van de werkloosheid en de plaatsing van kruisraketten waren toen niet minder groot dan nu.

Is het te gewaagd om thans uit te spreken dat ook in '81 al een continuering van het kabinet-Van Agt/*Wiegel* de voorkeur had, maar dat de verkiezingsuitslag van toen, waarbij de beide coalitiepartners hun meerderheid verloren, een spaak in het wiel heeft gestoken? Niet een voorliefde voor een centrum-linkse-politiek, maar het node aanvaarden van de kiezersuitspraak heeft tot het kabinet-Van Agt/Den Uyl geleid. Van Agt was, zoals hijzelf in alle openheid heeft verklaard, *de de gevangene van zijn partij*, zijn partij de gevangene van de verkiezingsuitslag. Voor diegenen die ondanks alles bleven zweren bij een voorliefde voor de VVD en al snel door een zekere nostalgie bevangen werden, bleef er nog maar één weg open: de verkiezingsuitslag weer ongedaan maken. Als een ware boeienkoning heeft Van Agt zich van deze knellende banden ontdaan. Toen de Statenverkiezingen aantoonde dat, dank zij een forse terugval van PvdA en D'66, een rechtse meerderheid voor het oprapen lag, was er binnen het kabinet geen goed garen meer te spinnen. Dat verklaart waarom er, met een even grote vanzelfsprekendheid als waarmee nu de CDA-VVD-coalitie tot stand is gebracht, naar het paardemiddel van de vervroegde verkiezingen is gegrepen. Zo bezien is de totstandkoming van het kabinet-Lubbers niet het resultaat van één van de kortste formaties in de naoorlogse geschiedenis, maar, integendeel, van de allerlangste. Uit en thuis heeft deze formatie maar liefst 527 dagen geduurd.

Dat monnikenwerk heeft er wél toe geleid dat Nederland, politiek gezien, weer volledig in de pas loopt met de ontwikkeling die zich ook elders in de Westelijke wereld heeft voltrokken. De economische crisis heeft bijna overal geleid tot een revival van rechts, niet alleen qua macht maar ook qua ideologie. In de Nederlandse verhoudingen is de totstandkoming van een centrum-rechts-kabinet niet zo opzienbarend. Wél opzienbarend is het feit dat nog niet eerder een kabinet is opgetreden dat zich zo openlijk baseert op rechts-ideologische uitgangspunten. Onverholen wordt gekozen voor in-

flatiebestrijding boven werkloosheidsbestrijding, voor vrije markteconomie boven overheidsinterventie, voor de ellebogenmaatschappij boven de verzorgingsstaat. De *'positieve grondhouding'* ten opzichte van de kruisraketten en de commercialisering van de ontwikkelingssamenwerking completeeren het beeld. Door deze koers te kiezen heeft het CDA opgeroepen wat zij altijd bestreden heeft, namelijk een tweedeling in de Nederlandse politiek. Een explosie van duidelijkheid die op zichzelf, uit een oogpunt van democratie, is toe te juichen. De kiezer krijgt eindelijk wat te kiezen. Hopelijk hoeft hij niet tot '86 te wachten.

Ed. van Thijn is lid van de Tweede Kamer voor de PvdA.

Noten

1. *Openbaarheid, Openheid*; rapport van de commissie heroriëntatie overheidsvoorzichting. Staatsuitgeverij, 's-Gravenhage, 1970, p. 48.
2. Uit de verklaring, afgelegd door Van Agt bij de aankondiging van zijn vertrek als minister-president op 13 oktober jl.